

ОСНОВЕН ПРОЕКТ

ЗА КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕСТАВРАЦИЈА НА БЕДЕМОТ НА ЦЕНТРАЛНИОТ КОМПЛЕКС НА ЛОКАЛИТЕТОТ ВАРДАРСКИР РИД ГЕВГЕЛИЈА

СОДРЖИНА

1. ДОКАЗИ ЗА КОНЗЕРВАТОРСКО ПРОЕКТИРАЊЕ
2. РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЧКИТЕ РАБОТИ

ПРОЕКТ НА ПОСТОЈНА СОСТОЈБА

1. ТЕХНИЧКА ПРОЦЕНКА
2. ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА
3. ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА

ПРОЕКТНА ПРОГРАМА

ПРОЕКТ НА ЗАШТИТНА ИНТЕРВЕНЦИЈА

1. ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПРОЕКТОТ
2. ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА
3. ПРЕДМЕР И ПРОЕКТНА ПРЕСМЕТКА
4. ТЕХНИЧКИ ИЗВЕШТАЈ
5. ДИНАМИКА НА РЕАЛИЗАЦИЈА

РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЧКИ РАБОТИ

НА БЕДЕМОТ НА ЦЕНТРАЛНИОТ КОМПЛЕКС НА ЛОКАЛИТЕТОТ ВАРДАРСКИ РИД

Централниот комплекс бил ограден со внатрешен бедем и одбранбени кули.

Кула 1

Кулата била поставена на североисточниот раб на Акрополата, на истурена стратешка позиција која овозможувала извонредна прегледност на целото поле северно и североисточно од градот, како и на реката Вардар. Таа има правоаголна основа во правец з-и, со должина од 6.40м и ширина 3.20 м. Влезот во кулата, широк 1 м, се наоѓал на југоисточниот агол. Била изградена од крупно амфорни кршени камења и речни валчести камења врзани со глина, а во горните партии сидовите биле изведени од плитар. Висината на темелите на сите четири зида е различна, и во голема мера зависи од близината на природната карпа, како и од разрушувањата со текот на времето. Западниот и јужниот ѕид во целата своја должина ја користеле природната карпа како цврста подлога и се зачувани во висина од 0.50-0.70 м. Северниот и источниот ѕид се вкопани во постар културен слој и само делумно биле поставени на карпа, па нивната зачувана висина изнесува околу 2 м. Овие два зида, кои се всушност надворешни ѕидови на кулата видливи од поголема далечина, се истакнуват со својата ширина која изнесува 0.90 м. за разлика од западниот и јужниот кои се внатрешни и послабо градени ѕидови, широки само 0.50 м. На северниот ѕид, меѓу четвртиот и петиот ред камења, се забележува нивелација од еден ред тегули, а аголот со источниот ѕид е зајакнат со големи амфорни камења, со што е зголемена статиката на кулата. На овој начин

набљудувачот однадвор добива впечаток на солидна градба која одговара на својата функционалност, со што максимално е постигнат ефектот на потенцирано значење и сигурна одбрана.

Источниот ѕид на кулата продолжува кон југ и заедно со уште еден паралелен ѕид можеби формираат некаква придружна просторија. Не би можеле да изведеме посигурни заклучоци заради уништувањата на овој простор предизвикани од вкопувањата на објекти од Првата светска војна.

Нема индикации за вкупната висина на кулата, која со оглед на целосното отсуство на покривна керамика, била отворена. Единствените наоди кои се откриени во внатрешноста на кулата се една ламба, неколку тегови и една монета.

Кула 2

Се наоѓа на растојание од 22 м западно од кула 1 исто така поставена на добра стратешка позиција.

Кулата е вовлечена и истата е послабо сочувано од кула 1, и врз основа на сочуваните ѕидови можеме да констатираме дека истата има правоаголна основа со димензии: 6.00 X 4.00 м, во правец североисток – југозапад. Влезот во кулата е со ширина од 1.00 м.

Била изградена од крупно амфорни кршени камења и речни валчести камења врзани со глина. Висината на сочуваните ѕидови е различна. Северозападниот ѕид не е сочуван. Југозападниот ѕид во кој е сместен и влезот во кулата со ширина од 1.00 м е сочуван во висина од 0.20 до 0.70 м. Југоисточниот ѕид е сочуван во иста висина како и југозападниот ѕид. Североисточниот ѕид е сочуван во висина од 0.30 до 0.80 м.

Внатрешен бедем

Од кулата кон запад, следејќи ја највисоката изохипса на зарамнетото плато на Акрополата продолжува бедем, откриен во должина од триесет метри. Широк е 1.20 м, граден од крупни, аморфно делкани камења, од кои е изведено надворешното и внатрешно лице, зачувани во висина од 3-4 реда, а просторот меѓу е пополнет со поситни камења, фрагментирана градежна керамика и глина. Од јужната страна делумно ја искористил близината на карпата како цврста подлога за фундаирање на темелот, но ископувањата од северната страна покажаа постоење на постар бедем врз кој бил изграден помладиот. Не постои разлика во техниката на градење и изгледот на двете фази на бедемот, освен што правецот на помладиот отстапува кон југ во однос на постариот. Според големата концентрација на покривна керамика, откриена северно и јужно од бедемот во два слоја, може да се заклучи дека бил покриен и во двете градежни фази. Мал дел од бедемот, во должина од 3.30 м. е откриен на западната страна на Акрополата во текот на истражувачката сезона есента 2000 г.

Од Северната тераса на градот во Центалниот комплекс се влегувало преку два досега откриени влезови. Првиот влез се наоѓа на североисток меѓу бедемот и кулата. Источниот крај на бедемот е фундиран на карпа која косо паѓа во правец кон западниот ѕид на кулата. Просторот од бедемот до кулата е широк 2 м., но самиот влез кој е засечен во карпата е со ширина од 1.10- 1.20 м. Вториот влез, широк 1 м. и поплочен со тенки камени плочи, е откриен на самиот бедем на околу 10-тина метри во правец кон запад. Прилепени за внатрешната, јужната страна на бедемот, откриени се две ѕидчиња во правец с-ј, кои веројатно го фланкираат влезот од двете страни. Тие се поставени на карпа која е плитко под

рецентниот слој, заради што се слабо зачувани. Неистраженоста на овој простор и фактот што практично не постои културен слој не дозволуваат извлекување на било какви заклучоци. Од внатрешната страна на бедемот, меѓу двата влеза е констатиран коридор поплочен со тенки камени плочи.

Бедемот и кулите освен заштитна, имаат улога да ја потенцираат доминантната позиција и значењето на Акрополата во однос на останатите делови на градот, можеби како седиште на градската управа.

Емил Сламков

ПРОЕКТ НА ПОСТОЈНА СОСТОЈБА

ТЕХНИЧКА ПРОЦЕНКА

1. Анализа на состојбата и оштетувањата на сидовите на бедемот, кула 1 и кула 2

Кула 1 и 2

Поради големиот временски период кој е поминат од последните истражувања и кај двете кули, сидовите се во крајна лоша состојба.

Сидовите се градени од крупно аморфни кршени камења и речни валчести камења врзани со глина во техника *opus incertum* без нагласени хоризонтални редови. Постои размислување од истражувачите дека во горните партии лицата на сидовите биле изведени од плитар, без притоа да констатираат од која висина започнува плитарот.

Состојба на сидовите кај кула 1:

- *источен сид*, е во лоша состојба. Од сиот сочувани се од еден до два реда на камен, со висина од 0.20 м.

-*западен сид*, во крајна лоша состојба, со голема деструкција на надворешното лице. Сидот е сочуван со еден до два реда камен со висина од 0.20 до 0.30 м, на поедини места неодстасуваат камењата

-*северен сид*, во лоша состојба, со голема деструкција. Од сидот се сочувани два до три реда камен по целата негова должина со висина до 0.30 м.

-*јужен сид*, во кој е сместен и влезот е речиси во иста состојба како и претходните сидови. Сочуван е во висина од 0.30 м.

Состојба на сидовите кај кула 2:

-југоисточен сид , во кој е сместен и влезот во кулата е во лоша состојба. Од истиот сочувани се три до четири реда на камен, со сочувана висина до 0.50 м.

-северозападен сид, целосно е уништен.

-североисточен сид, во крајна лоша состојба , со голема деструкција. Од сидот се сочувани само неколку камења. На поедни места не се сочувани остатоци од сидот.

-југозападен сид, исто како и претходниот е во лоша состојба. Од сидот сочувани се само неколку камења. Во северозападниот дел скоро една третина недостасува од сидот.

Внатрешен бедем

Одбранбениот сид е граден во техника *opus incertum* без нагласени редови, од крупни, аморфно делкани камења, поврзувани помеѓусебе со глина. Јадрото на сидот е исполнето фрагментирана градежна керамика и глина. Од страна на истражувачите постои размислување без притоа да нагласат од која висина, дека во горните партии одбранбениот сид исто како кај сидовите од кула 1 и кула 2 бил сидан со плитар.

Состојбата на сидот е во крајна лоша состојба, на поедни локации одбранбениот сид целосно уништен. На позиите каде е сочуван е со еден до четири реда на камен или со максимална висина од 0.50 м.

2. Анализа на применетата техника и технологија

Супструкција

Сидовите на кула 1, кула 2 и одбранбениот ѕид од фортификацијата е без темелна основа, односно ѕидовите се фундирани на претходно изневилирана карпа.

Суперструкција

Веќе споменавме дека истата е изведена во *opus incertum* од крупни, аморфно делкани камења, поврзувани помеѓусебе со глина. Јадрото на ѕидот е исполнето фрагментирана градежна керамика и глина.

3. Физичко-хемиски анализи на употребените материјали

Не се вршени физичко – хемиски анализи на употребените материјали.

4. Технички опис на предвидените интервенции и материјали што ќе бидат користени:

Сите интервенции на ѕидовите подразбираат постапка која што ќе содржи:

- Отстранување на дерутираниот градежен материјал од лицето и од круништето на сите ѕидови кои се предмет на конзерваторско - реставраторски зафати.

- Чистење и миење на сидовите на површините, кој ќе бидат предмет на конзерваторско реставраторски работи.
- Во конзерваторско - реставраторските зафати ќе биде употребен продолжен малтер, во јадрото и на лицата на сидовите.
- Реконструкција на подните нивоа во кула 1 и кула 2.
- Консолидирање и поправка на оштетените фуги со употреба на продолжен малтер со оксидна боја и бреча со доловување на бојата на глината.
- Затварање на фугите на сидовите со употреба на продолжен малтер, со оксидна боја и бреча за да се доближи до бојата на глината, која била употребена при старата сидарија.

Никола Шентевски

д.и.а. конзерватор-советник

д-р Трајче Нацев

археолог, конзерватор-советник

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

- Постојна состојба -

ФОТО ДОКУМЕНТАЦИЈА

- Избор од фотодокументацијата на НУ Музеј Гевгелија

Легенди:

1. Кула 1 по истражувањето на источниот и северниот ѕид
2. Дел од надворешното лице на бедемот по археолошкото истражување.
3. Круната со јадрото на бедемот по археолошкоот истражување
4. Внатрешното лице на бедемот
5. Состојба на кула 1 во 2015
6. Состојба на северниот дел на бедемот и на кула 1 во 2015
7. Кула 2 по археолошко истражување
8. Кула 2 по археолошкото истражување
9. Кула 2 по археолошкото истражување

Сл.1

Сл.2

Сл.3

Сл. 4

Сл.5

Сл.6

Сл.7

Сл.8

Сл.9

ПРОЕКТНА ПРОГРАМА

Целта на овој зафат е превенција од понатамошни деструкции, зачувување на автентичниот изглед на откриените делови од одбранбениот ѕид и на ѕидовите на кула 1 и кула 2. Конзерваторско реставраторските зафати треба да овозможат безбедна употреба на градбата, со ревитализација на истата, кои ќе допринесат во понатамошна презентација на археолошкиот локалитет Вардарски рид.

Овие зафати ќе овозможат зачувување на автентичниот изглед на внатрешниот одбранбен бедем, на кула 1 и кула 2, и ќе спречат понатамошни деструкции од различни фактори.

1. Вид и обем на заштитните интервенции:

- 1.1. Конзерваторско археолошко истражување на северниот, јужниот и западниот простор околу кула 2.
- 1.2. Отстранување на дерутираните површини на ѕидовите од кула 1 и кула 2
- 1.3. Отстранување на дерутираните површини од ѕидот на внатрешниот бедем.
- 1.4. Миеење и чистеење на површината од отстранетиот дерутиран градежен материјал.
- 1.5. Одвојување на градежниот камен за негова повторна употреба од дерутираните површини.

- 1.6. Надсидувањето да биде изведено во техника *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, со делкан аморфен камен а како врзиво средство да биде користен продолжен малтер.
- 1.7. Консолодирање на зачуваните лица од сидовите од кула 1, кула 2 и од одбранбениот сид.
- 1.8. Делумна реконструкција на сидовите на кула 1, кула 2 и одбранбениот сид.
- 1.9. Употреба на продолжен малтер, во јадрото и во лицето на сидовите
- 1.10. Затварањето на фугите да биде изведено со продолжен малтер, со додаток на бреча, оксидна боја за да се доближи до бојата на глината, која била употребена во старата сидарија.

Директор

Емил Сламков

ПРОЕКТ НА ЗАШТИТНА ИНТЕРВЕНЦИЈА

ОБРАЗЛОЖЕНИЕ НА ПРОЕКТОТ

1. Идентификација на односното добро

Археолошкиот локалитет Вардарски рид е меѓу позначајните археолошки локалитети од раната антика во Р.Македонија. За споменик на културата прогласен е со Решение бр. 08 - 1455 од 28.10.2002

2. Последната и другите заштитни интервенции на односното добро

Конзерваторско реставраторски работи на археолошкиот локалитет Вардарски Рид досега се изведени на три локации:

- Објект Стоа, конзервација и реставрација на субструкцијата и суперструкцијата. При конзервацијата употребен е продолжен малтер.
- Сектор акропол, конзервација и реставрација на неколку објекти и на улицата.
- Куќа на колекционерот, конзервација и реставрација на суперструкцијата. При работите употребен е продолжен малтер.

3. Цел и очекувани резултати

Целта на проектот е заштита од понатамошни деструкции, зачувување и минимална реконструкција на одбранбениот ѕид, кула 1 и кула 2. По изведување на конзерваторско – реставраторските интервенции ќе се спречи понатамошното уништување на ѕидовите на

кулите и одбранбениот ѕид, предизвикани од ерозијата, атмосферската вода и температурните разлики.

1. Конзерваторско - реставраторски зафати на кула 1 и на кула 2

1.1 Конзерваторско археолошко истражување на просторот околу кула 2.

Пред да започне конзервацијата на кула 2, потребно е овој простор да бид истражен до ориганалното ниво на газење.

1.2. Отстранување на дерутираните површини на ѕидовите од кула 1 и кула 2

Со оваа активност треба да се отстрани растреситиот градежен материјал од ѕидовите на кула 1 и кула 2. Доколку се најде на растресити камења, истите се чистат од глината и со продолжен малтер се враќаат во првобитната положба. Целта е да се сочува постоечката состојба без да се нарушат сочуваните висините по археолошкото истражување односно пред конзерваторско реставраторските зафати.

Важно е да се нагласи дека на овој начин ќе се сопре континуираната деструкција од ерозијата и од атмосферските влијанија.

1.3. Миеење и чистење на површината од отстранетиот дерутиран градежен материјал.

По отстранувањето на растреситиот градежен малтер, ќе се пристапи кон метење, чистење и миеење на позициите каде треба да се изврши надсидување или враќање на претходно извадените растресени камења.

1.4. Надсидување на сидовите на кула 1 и кула 2

Кула 1

Надсидувањето да биде изведено во техника *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, со делкан аморфен камен а како врзиво средство да биде користен продолжен малтер.

- Надсидувањето кај сите сидови на кулата да биде изведено каскадно, према основниот проект со максимална висина:

Северен сид, 1.70 м

Јужен сид, 1.80

Источен сид, 1.90

Западен сид, 1.70

Кула 2

Надсидувањето да биде изведено во техника *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, со делкан аморфен камен а како врзиво средство да биде користен продолжен малтер.

Особено да се внимава при реконструкција на северозападниот сид кој воопшто не е сочуван и северозападните делови на југозападниот и североисточниот сид кои исто така не се сочувани.

Исто како и кај кула 1, надсидувањето и кај кула 2, кај сите сидови на кулата да биде изведено каскадно, према основниот проект со максимална висина

Северозпаден сид 1.60 м

Североисточен сид 2.30 м

Југозападен сид 2.00 м

Југоисточен сид 2.00 м

1.5. Консолидација и реконструкција на подовите кула I и кула

Подовите во кулите ќе бидат реконструирани со насип и набивање на земја до поранешното ниво. Врз земјата ќе биде поставена најлонска фолија и ризла со дебелина D= 3-4 см.

2. Конзерваторско – реставраторски работи на бедемот

Постара фаза:

Кај одбранбениот ѕид од фортификацијата од постара фаза да се изврши само копнзервација. Висината на ѕидот по конзервацијата да биде максимално до два реда со висина до 0.30 м.

Конзервацијата да биде изведена техника во техника *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, со делкан аморфен камен а како врзиво средство да биде користен продолжен малтер.

Помлада фаза:

1.6. Отстранување на дерутираните површини од бедемот

Доколку се најде на растресити камења, се повторува истата постапка како кај ѕидовите на кулите, односно истите се чистат од глината и со продолжен малтер се враќаат во првобитната положба.

1.7. Миене и чистење на површината од отстранетиот дерутиран градежен материјал.

По отстранувањето на растреситиот градежен малтер, ќе се пристапи кон метење, чистење и миене на позициите каде треба да се изврши надсидување или враќање на претходно извадените растресени градежни камења.

1.8. Надсидување

Надсидувањето да биде изведено во техника *opus incertum*, без нагласени хоризонтални редови, со делкан аморфен камен а како врзиво средство да биде користен продолжен малтер.

Надсидувањето да започне од исток кон запад со тоа што при надсидувањето на доворот од главниот влез во утврдувањето да не ја надминува висината од 1.30 м. Од оваа висина каскадно кон запад да се качува и во централниот дел да изнесува 2.10 м, од каде кон запад ќе почне да спушта каскадно и кај кула 2 максималната висина на бедемот да изнесува 1.60 м.

3.1. Фугирање на лицата на сидовите

Затварањето на фугите кај сите сидови од кула 1, кула 2, одбранбениот сид од постарата фаза и на бедемот од поновата фаза, да биде изведено со продолжен малтер, со додаток на

бреча и оксидна боја, за да се доближи продолжениот малтер до бојата на глината, која била употребена во старата сидарија.

3.2. Фугирање и обработка на круната на сидовите

Фугирањето и обработката на круната на сидовите да биде изведена во цементен малтер со дотаток на бреча, оксидна боја и хидромалтер. При фугирањето да се води сметка, кај круната на сидовите, јадрото во централниот дел на сидот да биде неприметно повисоко од лицата на сидовите, со цел да се спречи задржувањето и полесно истекување на атмосферската вода.

Никола Шентевски

д.и.а. конзерватор-советник

д-р Трајче Нацев

археолог, конзерватор-советник

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

- ПРОЕКТ НА ЗАШТИТНА ИНТЕРВЕНЦИЈА -

Предмер и проектна пресметка

А. Конзерваторско археолошко истражување

1. Конзерваторско археолошко истражување

Конзерваторско археолошко истражување на просторот северозападно, југозападно и југоисточно од кула 2.

- Стручен тим : 2 лица x 30 дена x 30.000 денари = 60.000
- Општи работници 6 лица x 30 дена x 600 денари = 108.000

Вкупно.....168.000

Б. Припремни работи

2. Отстранување дерутирен материјал (камен и малтер),

од круната и лицето

на сидовите, со припрема за нивна конверзација.

Каменот се селектира и

складира за повторна употреба, а

шутот се насипува во најблиската сонда.

Кула 1 м2 13м2 X 950 денари = 12.330

Кула 2 м2 22м2 X 950 денари = 20.900

Бедем м2 30м2 X 950 денари = 28.500

Вкупно.....61.750

В. Конзерваторски работи

3. Подзидување, пломбирање на оштетените делови на лицето на сидовите на кои претходно е отстранет растреситиот материјал.

Се зида со камен

со иста структура и големина како

постојаниот со продолжен малтер 1 :1:6.

Кула 1 13 м² X 4500 денари = 58.500

Кула 2 22 м² X 4500 денари = 99.000

Бедем 30 м² X 4500 денари =135.000

Вкупно:.....292.500

4. Сидање сид (надзидување на постојните сидови)

со две лица, опус incertun со камен со иста

структура и големина како постојаниот, во

продолжен малтер 1: 1:6.

Кула 1. 33м³ X 9500 денари = 313.500

Кула 2 55м³ X 9500 денари = 522.500

Кула 3 51 м³ X 9500 денари = 484.500

Вкупно:.....1.320.500

5. Фугирање лице на сид од камен
со продолжен малтер 1 :1:6 со
додаток брега и оксидна боја. Фугите
се обработуваат по примерот на постојаните.

Кула 1	77 м2	X 1500 денари = 115.500
Кула 2	105 м2	X 1500 денари = 157.500
Бедем	70 м2	X 1500 денари = 105.000
Вкупно:		378.000

6. Фугирање, обрботка на круната
на сидовите со цементен малтер 1:3 со додаток на бреча и хидромалтер.
Со фугирањето треба да се спречи задржувањето
на атмосферската вода на круната на
сидовите.

Кула 1	13м2	X 1300 денари = 16.900
Кула 2	22м2	X 1300 денари = 28.600
Бедем	30м2	X 1300 денари = 39.000
Вкупно:		84.500

7. Исполни со земја до поранешно
ниво во кулите и покривање со
најлонска фолија и ризла. D= 3-4 ен.

Кула 1	10 м2	X 980 денари = 9800
Кула 2	6 м2	X 980 денари = 5880

Вкупно:.....**15.680**

Рекапитулација

А. Археолошко доистражување	168.000 денари
Б. Припремни работи	61.750 денари
В. Конзерваторско реставраторски работи	2.091.180 денари
ВКУПНО.....	2.320.930 денари
Непредвидени работи 15% од пресметковната сума.....	348.139 денари
СЕ ВКУПНО	2.669.069 денари

Изготвил:

Никола Шентевски

д.и.а. конзерватор - советни

ДИНАМИКА НА РЕАЛИЗАЦИЈА

Работите на непосредна заштита во овој проект ќе се изведуваат во периодот од пет месеци (130 работни дена) во 2016 година.

Со оваа динамика на реализација на поединечните предвидени активности во рок од 130 работни дена се предвидува реализирање на Основниот проект за конзервација, реставрација и реконструкција на кула, 1 кула 2 и внатрешниот бедем на акрополот на археолошкиот локалитет Вардарски Рид, согласно одобрените средства од Министерството за култура за 2016 г. во рамки на Годишната програма за финансирање на проекти од национален интерес во културата за 2016, и доколку бидат исполнети сите услови за непречено одвивање на работите.

Изготвиле:

Никола Шентевски

д.и.а. конзерватор-советник

д-р Трајче Нацев

археолог, конзерватор-советник